

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavného súdu Slovenskej republiky

V mene Slovenskej republiky

III. ÚS 264/2020-47

Ústavný súd Slovenskej republiky na neverejnom zasadnutí 24. novembra 2020 v senáte zloženom z predsedu Martina Vernarského a zo sudcov Petra Straku a Roberta Šorla (sudca spravodajca) prerokoval ústavnú sťažnosť [REDAKOVANÉ], [REDAKOVANÉ], [REDAKOVANÉ], zastúpeného JUDr. Tomášom Tauberom, Stará cesta 3139/6, Spišská Nová Ves, vo veci namietaného porušenia jeho základných práv podľa čl. 20 ods. 1, čl. 46 ods. 1 a 2, čl. 47 ods. 2 a 3 a čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a jeho práv podľa čl. 6 ods. 1, čl. 13 a čl. 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj práva na rovnosť pred zákonom podľa čl. 12 a na prístup k spravodlivosti podľa čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím uznesením Okresného súdu Bratislava I sp. zn. 16 C 35/2010 zo 16. mája 2011, uznesením Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 7 Co 195/2016 z 31. mája 2016 a uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 67/2018 z 25. septembra 2019 a takto

r o z h o d o l :

1. Základné právo [REDAKOVANÉ] na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a na prejednanie veci v jeho prítomnosti podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a právo na spravodlivý proces podľa čl. 6 Dohovoru

o ochrane ľudských práv a základných slobôd uznesením Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 7 Co 195/2016 z 31. mája 2016 a uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 67/2018 z 25. septembra 2019 porušené boli.

2. Základné právo [REDAKOVANÉ] na účinný prístup k spravodlivosti podľa čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 67/2018 z 25. septembra 2019 porušené bolo.

3. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 7 Co 195/2016 z 31. mája 2016 a uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 67/2018 z 25. septembra 2019 ruší a vec vracia Krajskému súdu v Bratislave na ďalšie konanie.

4. Krajský súd v Bratislave a Najvyšší súd Slovenskej republiky sú povinné spoločne a nerozdielne nahradiť [REDAKOVANÉ] trovy konania v sume 564,10 € (slovom päťstošesťdesiatštyri eur a desať centov) na účet advokáta JUDr. Tomáša Taubera, Stará cesta 3139/6, Spišská Nová Ves, do dvoch mesiacov od právoplatnosti tohto nálezu.

5. Vo zvyšku ústavnej sťažnosti nevyhovuje.

O d ô v o d n e n i e :

I.

1. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) prijal uznesením č. k. III. ÚS 264/2020-12 z 13. júla 2020 v celom rozsahu na ďalšie konanie sťažnosť [REDAKOVANÉ] (ďalej len „sťažovateľ“) smerujúcu proti v záhlaví označeným uzneseniam.

2. Sťažovateľ sa v konaní pred okresným súdom domáhal proti žalovanej [REDAKOVANÉ], pobočka poisťovne z iného členského štátu, [REDAKOVANÉ] (ďalej len „zúčastnená osoba“), priznania nešpecifikovaného poistného plnenia podľa

poistnej zmluvy. Okresný súd Bratislava I (ďalej len „okresný súd“) potom, čo sa mu nepodarilo doručiť sťažovateľovi výzvu na odstránenie nedostatkov podania, ustanovil sťažovateľovi podľa § 29 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku (ďalej aj „OSP“) opatrovníčku – tajomníčku Okresného súdu Bratislava III. Jej ustanoveniu predchádzalo neúspešné doručenie výzvy súdu sťažovateľovi na ním uvedenú adresu. Tomu nasledovalo neúspešné zisťovanie zamestnávateľa sťažovateľa v Sociálnej poisťovni, lustrácia v ústrednej evidencii väzňov, dožiadanie mestského úradu v mieste trvalého bydliska sťažovateľa. Rovnako neúspešné bolo aj doručovanie výzvy na ďalšiu zistenú adresu sťažovateľa a doručovanie prostredníctvom polície na obe zistené adresy. Napriek tomu, že nebol zistený zamestnávateľ sťažovateľa, okresný súd nezisťoval, či sťažovateľ nie je poberateľom dôchodku alebo sociálnych dávok. Rovnako súd nezisťoval príbuzných sťažovateľa. Okresným súdom ustanovená opatrovníčka na výzvu súdu nedostatky návrhu neodstránila, okresný súd podanie sťažovateľa podľa § 43 ods. 2 OSP uznesením sp. zn. 16 C 35/2010 zo 16. mája 2011 odmietol.

3. Proti uzneseniu okresného súdu podal sťažovateľ 2. júna 2014 odvolanie, tvrdiac, že uznesenie mu nebolo nikdy doručené, pretože toho času sa musel starať o svoju matku, a preto sa nezdržoval na svojej adrese. Krajský súd dospel k záveru, že pred ustanovením opatrovníka mal okresný súd náležite zistené podklady pre vydanie rozhodnutia podľa § 29 ods. 2 OSP, pričom dôvody trvali aj v čase odmietnutia podania. Okresný súd preto sťažovateľovi neodňal možnosť konať pred súdom ani neporušil jeho právo na súdnu ochranu. Odvolanie následne uznesením sp. zn. 7 Co 195/2016 z 31. mája 2016 odmietol ako oneskorene podané, keďže lehota na jeho podanie uplynula 15 dní potom, čo bolo rozhodnutie doručené opatrovníčke, teda 7. júla 2011.

4. Sťažovateľovi bol pre dovolacie konanie ustanovený právny zástupca. Prostredníctvom neho na najvyššom súde namietal dovolací dôvod podľa § 420 písm. c) a f) Civilného sporového poriadku. K dôvodu pod písm. c) (strana nemala spôsobilosť samostatne konať pred súdom v plnom rozsahu a nekonal za ňu zákonný zástupca) uviedol, že z dovolania vyplynula len skutočnosť, že sťažovateľ je psychiatrický pacient s diagnózou F33, je invalidným dôchodcom, osobou v hmotnej núdzi a vzhľadom na svoj zdravotný stav

zastáva názor, že nie je procesne spôsobilý sám konať pred súdom, preto opakovane žiadal o pridelenie advokáta, resp. poskytnutie bezplatnej právnej pomoci. Okresný súd ani po vrátení spisu na výslovné usmernenie najvyšším súdom nezistil skutočnosti odôvodňujúce konanie s opatrovníkom sťažovateľa. Ani najvyšší súd dodatočnou lustráciou v databázach (REGOB, STA databáza súdov či Sociálna poisťovňa) nezistil prípadné obmedzenie spôsobilosti na právne úkony sťažovateľa, a teda ani skutočnosť, že by mu mal byť z tohto dôvodu ustanovený opatrovník na právne úkony, na ktoré mu súd spôsobilosť obmedzil. Sťažovateľ bol opakovane upozornený, že môže požiadať Centrum právnej pomoci o právneho zástupcu. Keďže konanie na prvej a druhej inštancii nevyžaduje povinné právne zastúpenie, nebol podľa neho naplnený dôvod zakladajúci prípustnosť dovolania. K dôvodu podľa písm. f) najvyšší súd uviedol, že rozhodnutie odvolacieho súdu týkajúce sa ustanovenia opatrovníka v konaní pred súdom prvého stupňa považuje za dostatočné.

5. Sťažovateľ v ústavnej sťažnosti namieta, že napriek tomu, že trpel psychiatrickou poruchou F33 a bol invalidným dôchodcom, súd s ním konal ako s osobou plne spôsobilou na právne úkony aj ako s osobou bez zdravotného postihnutia. Súdy mu napriek závažnému znevýhodneniu nedokázali zabezpečiť prístup k právnej pomoci, teda v jeho prípade došlo k odmietnutiu spravodlivosti. Sťažovateľ uvádza, že procesné predpisy, na základe ktorých všeobecné súdy postupujú (Občiansky súdny poriadok, resp. Civilný sporový poriadok či Civilný mimosporový poriadok), majú charakter zákonných predpisov, ktoré sú podradené ústave a medzinárodným zmluvám o ľudských právach. V konkrétnom prípade sa pozabudlo na tieto medzinárodné zmluvy a ústavu pre prílišný formalizmus zo strany všeobecných súdov. Tým, že okresný súd postupoval príliš formalisticky, nastala situácia, že účastník konania pre svoj zdravotný stav nedokázal doplniť návrh na začatie konania, zmeškal lehotu, a teda došlo k zastaveniu konania. Podobného formalizmu sa dopustil aj krajský súd, keď neskúmal dôvody, prečo došlo k oneskorenému podaniu odvolania, či opatrovníčka riadne prevzala rozhodnutie a či nezavinila to, že odvolanie nebolo podané. Nezohľadnil ani argument sťažovateľa, že s rozhodnutím vôbec nebol oboznámený. Najvyšší súd postup súdov nižšej inštancie schválil, čím taktiež odmietol spravodlivosť. Sťažovateľ preto žiada, aby ústavný súd napadnuté rozhodnutia zrušil. Vzhľadom na to, že utrpel značnú ujmu na svojich základných právach, žiada priznanie primeraného

zadosťučinenia v sume 40 000 €, pretože je praxou ústavného súdu priznávať za každé porušenie 5 000 €.

II.

Vyjadrenia účastníka konania a zúčastnených osôb

6. Ústavný súd po prijatí sťažnosti na ďalšie konanie požiadal účastníkov konania o vyjadrenie. Ústavnú sťažnosť zaslal aj zúčastnenej osobe.

7. Najvyšší súd sa vo vyjadrení č. KP 3/2020-385 obmedzil na konštatovanie, že napadnuté rozhodnutie nie je možné považovať za svojvoľné či zjavne neodôvodnené, resp. také, ktoré by popieralo zmysel práva na spravodlivé konanie. Vyslovil tiež súhlas s upustením od ústneho pojednávania.

8. Predseda okresného súdu vo vyjadrení sp. zn. 1 SprV 741/2020 uviedol, že ako orgán riadenia a správy súdu nie je oprávnený zasahovať do rozhodovacej činnosti v individuálnej právnej veci, ani sa vyjadrovať k postupu zákonného sudcu. Súhlasil s upustením od ústneho pojednávania.

9. Krajský súd vo vyjadrení sp. zn. 1 SprV 420/2020 uviedol, že sťažovateľ v odvolaní požiadal o pridelenie advokáta vzhľadom na to, že je 75 % invalidný a je poberateľom dávky v hmotnej núdzi. Okresný súd uznesením č. k. 16 C 35/2010-39 z 8. septembra 2014 odkázal sťažovateľa so žiadosťou o ustanovenie advokáta na Centrum právnej pomoci. Centrum právnej pomoci 2. februára 2015 súdu oznámilo, že sťažovateľ nie je evidovaný ako žiadateľ o poskytnutie právnej pomoci. Krajský súd následne odvolanie sťažovateľa podané 2. júna 2014 odmietol ako oneskorene podané z dôvodu, že napadnuté uznesenie bolo riadne doručené opatrovníčke už v marci 2011. Krajský súd doplnil, že z obsahu spisu do rozhodovania odvolacieho súdu nebolo možné vyvodiť akúkoľvek pochybnosť o spôsobilosti sťažovateľa na právne úkony a ani že nedokázal pochopiť zmysel súdneho konania. Nemožno sa preto stotožniť s názorom sťažovateľa o príliš formalistickom postupe súdu prvej inštancie ani odvolacieho súdu. Uzatvára, že

sťažnosť nepovažuje za dôvodnú, a napokon vyjadruje súhlas s upustením od ústneho pojednávania.

10. Zúčastnená osoba sa k sťažnosti nevyjadrila.

11. Sťažovateľ v reakcii na vyjadrenia účastníkov konania uviedol, že trvá na podanej sťažnosti, keďže všeobecné súdy nevyvrátili jeho tvrdenie, že konali príliš formalisticky a postupovali ako typické úrady, a nie súdy, ktoré by zohľadňovali aj medzinárodné záväzky.

12. Ústavný súd so súhlasom účastníkov konania podľa § 58 ods. 3 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 413/2019 Z. z. (ďalej len „zákon o ústavnom súde“) upustil v danej veci od ústneho pojednávania, pretože po oboznámení sa s ústavnou sťažnosťou, stanoviskami účastníkov konania a zúčastnených osôb, ako aj s obsahom spisu dospel k názoru, že od neho nemožno očakávať ďalšie objasnenie veci.

III.

Posúdenie veci ústavným súdom

13. Ústavný súd posúdil námietky sťažovateľa a dospel k záveru, že ústavná sťažnosť je čiastočne dôvodná.

A. K namietanému porušeniu práva na prístup k súdu a odňatiu možnosti konať pred súdom

14. Podľa čl. 6 dohovoru každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch.

15. Podľa čl. 46 ods. 1 ústavy každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.

16. Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) vyplýva, že čl. 6 ods. 1 zaručuje *«každému právo na to, aby svoju vec týkajúcu sa civilných práv a záväzkov mohol nechať predložiť súdu. V tomto smere toto ustanovenie zakotvuje „právo na súd“, ktorého jedným z aspektov je právo na prístup k súdu, resp. právo zahájiť konanie pred súdmi v civilných veciach. K nemu sa pridávajú ďalšie záruky predpísané článkom 6 ods. 1 dohovoru vzťahujúce sa k organizácii a zloženiu súdu a priebehu konania. To celé skrátka tvorí právo na spravodlivý proces...»* [rozsudok vo veci Golder proti Spojenému kráľovstvu z 21. 2. 1975, č. 4451/70, bod 36 (ďalej len „Golder proti Spojenému kráľovstvu“)]. ESLP v tejto súvislosti ďalej uviedol, že *„princíp, podľa ktorého musí existovať možnosť predložiť civilnú žalobu súdu, sa radí medzi univerzálne uznané základné právne princípy; to isté platí pre princíp medzinárodného práva, ktorý zakazuje odopretie spravodlivosti. Článok 6 ods. 1 musí byť čítaný vo svetle týchto princípov.“* (Golder proti Spojenému kráľovstvu, bod 35).

17. Rovnako ako čl. 6 ods. 1 dohovoru, aj čl. 46 ods. 1 ústavy zaručuje v prvom rade právo na samotný prístup k súdu. Adresátom tohto práva je každý jednotlivец, ktorý sa domáha ochrany svojich práv.

18. Jedným z aspektov práva na spravodlivý proces je aj právo na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka zaručené čl. 48 ods. 2 ústavy. Toto ustanovenie garantuje každému právo na to, aby sa jeho vec verejne prerokovala... v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Ide o konkretizáciu práva účinne hájiť svoju vec pred súdom.

19. Ustanovenie § 29 ods. 2 OSP je na jednej strane obmedzením práva na prejednanie veci v prítomnosti účastníka uvedeného v čl. 48 ods. 2 ústavy (obmedzený je bezprostredný kontakt účastníka so súdom; medzi účastníka a súd vstupuje prostredník –

opatrovník), materiálne však smeruje práve k účinnému naplneniu práv plynúcich z tohto ustanovenia. Toto ustanovenie všeobecnému súdu umožňuje, aby v prípade, že (inak procesne spôsobilý) účastník konania z dôvodov uvedených v § 29 OSP (neznámy pobyt, nemožnosť doručenia do cudziny, duševná porucha, neschopnosť sa vyjadrovať) nemôže sám vystupovať pred súdom na obranu svojich práv, ustanovil mu opatrovníka, ktorý ho bude v konaní zastupovať tak, ako by bol jeho zmluvným zástupcom. Ústavný súd v tejto súvislosti poukazuje na kľúčové ustanovenie čl. 13 ods. 4 ústavy, podľa ktorého pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ. Z ustanovenia čl. 13 ods. 4 teda vyplýva zákaz zneužívať obmedzenia základných práv na iný účel, než ku ktorému boli stanovené. Týmto zákazom sú viazané všetky štátne orgány, všeobecné súdy nevynímajúc.

20. Účelom funkcie opatrovníka je zaistiť dôslednú a účinnú ochranu záujmov a plné uplatňovanie práv účastníka, ktorý z objektívnych dôvodov nemôže brániť svoje práva osobne. Jeho účelom nie je urýchlenie konania pred súdom ani zjednodušenie činnosti súdu. Tento inštitút nebol do právneho poriadku začlenený preto, aby umožnil súdu formálne doručiť písomnosti a urýchliť tým skončenie konania. Ustanovenie opatrovníka nemôže sledovať iné ciele, než je ochrana záujmov účastníka. Iný výklad by bol v rozpore s účelom práva na spravodlivý proces, resp. na súdnu ochranu (t. j. účinne hájiť svoju vec pred súdom). Všeobecné súdy pri výklade a aplikácii ustanovenia § 29 ods. 2 a 6 OSP tento účel nezohľadnili, keď opatrovníkom v konaní ustanovili zamestnankyňu súdu – súdnu tajomníčku, a následne nielenže tolerovali jej absolútnu nečinnosť, ale sankcionovali sťažovateľa odmietnutím jeho návrhu pre neodstránenie nedostatkov podania. Týmto postupom bolo zasiahnuté do samotnej podstaty základného práva sťažovateľa na spravodlivý proces a na súdnu ochranu, pretože mu bola odňatá možnosť konať pred súdom a v dôsledku toho mu bol zamedzený aj prístup k súdu.

21. V tejto súvislosti treba uviesť, že okresný súd predtým, ako sťažovateľovi ustanovil opatrovníka v osobe zamestnankyne súdu, sa vo svojej činnosti obmedzil len na zisťovanie pobytu sťažovateľa. Úkony okresného súdu vôbec nesmerovali k zisteniu skutočností potrebných na ustanovenie opatrovníka v zmysle vtedy účinného ustanovenia

OSP, podľa ktorého za opatrovníka súd ustanoví osobu pôsobiacu v rodinnom, pracovnom, kultúrnom, prípadne v inom prostredí, ktoré je účastníkovi blízke. Práve nedôsledné zisťovanie týchto skutočností v konečnom dôsledku viedlo k tomu, že sťažovateľovi bol ustanovený opatrovník, ktorý svoje postavenie vykonával len ako opatrovník na doručovanie súdnych písomností.

22. Ústavný súd nad rámec uvedeného zdôrazňuje, že je potrebné rozlišovať medzi zmluvným a ustanoveným zástupcom. V prípadoch, keď účastníkovi konania ustanovuje zástupcu či opatrovníka súd, nesie zodpovednosť za to, že ním zvolený opatrovník bude aktívne hájiť práva a oprávnené záujmy účastníka konania. Pasivita súdom ustanoveného zástupcu nemôže ísť na vrub účastníka konania. Pokiaľ ustanovený opatrovník neplní svoju funkciu vôbec alebo ju plní celkom nedostatočne, má všeobecný súd povinnosť zasiahnuť a takéto opatrovníka funkcie zbaviť. Tolerovanie nečinného opatrovníka je neprípustným formalizmom, ktorý vo svojom dôsledku popiera právo neprítomného účastníka na spravodlivé konanie (podobne pozri nálezy Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II. ÚS 629/04 z 31. 3. 2005, alebo IV. ÚS 1778/08 z 29. 10. 2008, bod 13).

23. Ústavný súd zastáva konštantný názor, že za postup, ktorým súd prvej inštancie zasiahne do základných práv a slobôd účastníka, zodpovedá krajský súd, ktorý má povinnosť každé takéto pochybenie napraviť. Vo vzťahu k rozhodnutiam okresných súdov konajúcim v prvej inštancii ústavný súd štandardne vyslovuje nedostatok právomoci. Aj napriek tomu, že ústavný súd prijal sťažnosť na ďalšie konanie aj vo vzťahu k okresnému súdu, dospel s ohľadom na práve uvedené k záveru, že je na mieste vysloviť porušenie základných práv rozhodnutím krajského súdu a najvyššieho súdu. Záver krajského súdu, podľa ktorého začala lehota na podanie odvolania plynúť od (riadneho) doručenia uznesenia opatrovníčke, v dôsledku čoho odvolanie odmietol ako podané oneskorene, je rovnako formalistický a nezohľadňujúci základné práva sťažovateľa, ako bol postup súdu prvej inštancie. Zistenú vadu konania, v dôsledku ktorej bola sťažovateľovi odňatá možnosť konať pred súdom a aj prístup k súdu, nepovažoval za problematickú ani najvyšší súd. Aj ten sa tak pridal k porušovateľom základných práv sťažovateľa.

B. K namietanému porušeniu čl. 12 a 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím

24. Ústavný súd sa ďalej zaoberal námietkou sťažovateľa, podľa ktorej všeobecné súdy porušili jeho práva ako osoby so zdravotným postihnutím zaručené dohovorom, keďže s ním, napriek jeho znevýhodneniu, konali ako s osobou plne spôsobilou na právne úkony a vo výsledku mu znemožnili prístup k spravodlivosti.

25. Podľa čl. 127 ods. 1 ústavy rozhoduje ústavný súd (okrem iného) o sťažnostiach fyzických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím bol vyhlásený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky oznámením Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. Vyplýva z neho, že Národná rada Slovenskej republiky s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím vyslovila súhlas uznesením č. 2048 z 9. marca 2010. Prezident Slovenskej republiky dohovor ratifikoval 28. apríla 2010. Ratifikačná listina bola 26. mája 2010 uložená u depozitára, generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov. Uvedená medzinárodná zmluva nadobudla pre Slovenskú republiku platnosť tridsiaty deň po uložení jej vlastnej ratifikačnej listiny, teda 25. júna 2010 (pozri čl. 45 ods. 2 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím v spojení s § 20 ods. 4 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov). Zároveň ide o medzinárodnú zmluvu, ktorá má v súlade s čl. 7 ods. 5 ústavy prednosť pred zákonmi.

26. Ústavný súd námietky sťažovateľa skúmal jednak z pohľadu namietaného porušenia práva sťažovateľa na rovnosť pred zákonom garantovaného čl. 12 a práva na prístup k spravodlivosti podľa čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, ale tiež v kontexte práva na spravodlivý proces v zmysle čl. 46 ods. 1 ústavy, resp. čl. 6 ods. 1 dohovoru.

27. Za prekážku prístupu k súdu je totiž v súlade s judikatúrou ESĽP nutné považovať nielen obmedzenie prístupu zakotvené priamo v zákone (*legal impediment*), ale aj faktické prekážky (*hindrance*) (Golder proti Spojenému kráľovstvu, bod 26), a to či už vzniknúc v dôsledku pozitívneho konania pričítateľného štátu (napr. zákaz konzultácie s právnikom osobe vykonávajúcej trest odňatia slobody vo veci Golder) alebo jeho pasivity (nepridelenie advokáta v situácii, keď to vnútroštátne právo nevyžadovalo, ale vyžadovala to osobná situácia sťažovateľky vo veci Airey proti Írsku, rozsudok z 9. 10. 1979, č. 6289/73, bod 25). Všetko pritom závisí od posúdenia, či v konkrétnych okolnostiach prípadu účastníkovi bolo zabránené účinne hájiť svoju vec pred súdom. K rovnakému cieľu (zabezpečenie prístupu k spravodlivosti) smeruje aj sťažovateľom označované ustanovenie čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, a to s prihliadnutím na špecifické potreby osôb so zdravotným znevýhodnením.

28. Sťažovateľ namieta porušenie čl. 12 a čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím.

29. Článok 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím vyžaduje, aby osoby so zdravotným postihnutím boli uznané ako subjekty práva (ods. 1) a mali spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými (ods. 2). Uvedené ustanovenie zmluvné štáty zaväzuje, aby prijali príslušné opatrenia, ktoré majú umožniť osobám so zdravotným postihnutím prístup k pomoci, ktorú môžu potrebovať pri uplatňovaní svojej spôsobilosti na právne úkony (ods. 3). Opatrenia týkajúce sa uplatňovania spôsobilosti na právne úkony musia rešpektovať práva, vôľu a preferencie danej osoby a zabráňovať konfliktu záujmov a nenáležitému ovplyvňovaniu, musia byť primerané a prispôsobené situácii danej osoby, uplatňovať sa čo najkratšie a podliehať pravidelnej kontrole zo strany príslušného, nezávislého a nestranného orgánu alebo súdu (ods. 4). Zmluvné štáty tiež musia prijať primerané a účinné opatrenia na zabezpečenie rovnakého práva osôb so zdravotným postihnutím vlastníť alebo dediť majetok (ods. 5).

30. Zo Všeobecného komentára č. 1 Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím k čl. 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2014 (ďalej len „všeobecný komentár“) vyplýva, že cieľom uvedeného ustanovenia je zabezpečiť, aby duševné poruchy (deficits in mental capacity) neboli používané na zbavovanie právnej spôsobilosti osôb nimi trpiacich (str. 3, bod 13 všeobecného komentára). Uvedené ustanovenie vychádza z toho, že právna spôsobilosť (legal capacity) je inherentným právom zaručeným všetkým osobám vrátane osôb so zdravotným postihnutím (str. 4, bod 14 všeobecného komentára). Štáty teda osoby so zdravotným postihnutím nemajú ich právnej spôsobilosti zbavovať, ale, naopak, majú podporiť jej realizáciu, a to za rešpektovania preferencií a vôle danej osoby. V súlade s týmto ustanovením má teda každý právo na to, aby štát rešpektoval jeho právnu spôsobilosť za rovnakých podmienok ako u osôb bez zdravotného znevýhodnenia.

31. Ústavný súd konštatuje, že sťažovateľ v posudzovanom prípade nebol zbavený právnej spôsobilosti, naopak, s ním bolo jednané ako s osobou plne právne (t. j. aj procesne) spôsobilou. Preto ústavný súd nevidí dôvod na konštatovanie porušenia čl. 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. V tejto časti preto návrhu nevyhovel.

32. Z argumentácie sťažovateľa je zrejmé, že v skutočnosti namieta skutočnosť, že mu ako zdravotne postihnutej osobe nebol umožnený *účinný* prístup k spravodlivosti, ako to vyžaduje čl. 13 ods. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. To preto, lebo napriek jeho zdravotnému postihnutiu (psychiatrickej diagnóze), ktoré mu podľa jeho slov bránilo chápať zmysel súdnych úkonov, resp. plnohodnotne sa zúčastniť súdneho procesu, s ním bolo konané ako s osobou bez takéhoto postihnutia.

33. V súlade s čl. 13 ods. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím majú zmluvné strany zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými, a to aj poskytnutím procesných a veku primeraných úprav s cieľom uľahčiť im účinné plnenie ich úlohy priamych a nepriamych účastníkov vrátane úlohy svedkov vo všetkých súdnych konaniach, a to aj vo fáze vyšetrovania a predbežného konania. Z uvedeného ustanovenia vyplýva povinnosť štátov

prispôbiť súdne konanie osobám so zdravotným postihnutím. Príslušné ustanovenia vnútroštátneho právneho poriadku je vždy potrebné vykladať v súlade s medzinárodnou zmluvou. Na uvedenú povinnosť pamätá aj Civilný sporový poriadok v čl. 6 ods. 2, podľa ktorého „súd zohľadňuje špecifické potreby strán sporu vyplývajúce z ich zdravotného stavu...“. Ide o jeden zo základných princípov civilného procesu.

34. Ustanovenie čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím sa vzťahuje na všetky osoby so zdravotným postihnutím, teda aj na osoby trpiacich duševnými poruchami. Ústavný súd na tomto mieste pripomína, že medzinárodnú zmluvu je potrebné vykladať autonómne, preto pri výklade pojmu „zdravotné postihnutie“ nie je relevantné, či daná osoba bola uznaná invalidnou podľa slovenského právneho poriadku. V prípade uznania invalidity podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov je posudzovaná miera poklesu schopnosti zárobkovej činnosti, a nie schopnosť vystupovať v konaní pred súdom. Rovnako tak nie je možné konštatovať, že by sa záruky vyplývajúce z čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím mali vzťahovať len na osoby zbavené spôsobilosti na právne úkony. Práve naopak, takýto výklad by bol v rozpore so zmyslom a účelom tejto medzinárodnej zmluvy. Je potrebné mať na pamäti, že prijatím Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím sa štáty zároveň zaviazali na obmedzovanie využívania inštitútu zbavovania spôsobilosti na právne úkony a na rešpektovanie právnej subjektivity všetkých osôb, t. j. vrátane osôb so zdravotným postihnutím, v jej celistvosti (čl. 12). Výklad, podľa ktorého je zdravotne znevýhodnený účastník buď obmedzený na spôsobilosti na právne úkony, alebo je považovaný za osobu bez zdravotného znevýhodnenia, schopnú samostatne konať a nevyžadujúcu žiadne formy kompenzácie zdravotného stavu (ktorou môže byť v konkrétnom prípade aj ustanovenie procesného opatrovníka), je v rozpore s účelom Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím.

35. Je teda nutné vychádzať z toho, že ani účastník formálne neobmedzený v svojprávnosti, avšak trpiaci zdravotným (duševným) postihnutím, nemusí byť plne schopný samostatne vykonávať procesné práva a povinnosti v súdnom konaní a plne chápať jeho priebeh (Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol. Občanský

soudní řád. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2017, s. 87 – 88; citované z nálezu Ústavného soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 2020/18 z 28. 3. 2019). Takéto situácie s ohľadom na prijatie záväzku obmedzovať zbavovanie spôsobilosti by do budúcnosti nemali byť nijako výnimočné a všeobecné súdy sa im vo svojej rozhodovacej činnosti budú musieť venovať. Akonáhle sa teda súdneho konania účastní osoba so zdravotným znevýhodnením, je súd povinný venovať tejto skutočnosti pozornosť a dbať na to, aby takáto osoba mohla v konaní účinne uplatňovať svoje práva podobne ako osoby bez takéhoto znevýhodnenia. To v konkrétnom prípade znamená aj prijatie prípadných kompenzačných opatrení, a to v závislosti od povahy a miery postihnutia. Možným kompenzačným opatrením je aj ustanovenie procesného opatrovníka (podobne pozri nález Ústavného soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2933/15 z 9. 2. 2016, bod 12). To všetko pri rešpektovaní vôle dotknutej osoby (čl. 12 ods. 4 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím).

36. Pri posudzovaní otázky, či strana mala s ohľadom na svoje zdravotné postihnutie spôsobilosť samostatne konať pred súdom v plnom rozsahu, je potrebné skúmať, či a do akej miery jej tento nepriaznivý zdravotný stav umožňoval/neumožňoval plnohodnotnú účasť na súdnom konaní. Skutočnosť, že takýto účastník nebol formálne zbavený či obmedzený na spôsobilosti na právne úkony (a nebol mu z tohto dôvodu ustanovený „hmotnoprávny opatrovník“), nevyklučuje, že takýto účastník nebol v konkrétnom prípade spôsobilý samostatne konať napr. pre duševnú poruchu, ktorá mu bránila chápať zmysel súdnych výziev či iných procesných úkonov, prípadne zmysel súdneho konania samotného. Všeobecné súdy sú povinné ustanovenia zákonov [vrátane § 420 písm. c) Civilného sporového poriadku] vykladať v súlade s medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná. V prípade, že zákon neumožňuje súladný výklad, musí aplikovať priamo medzinárodnú zmluvu, a to s ohľadom na jej prednosť pred zákonom (čl. 7 ods. 5 ústavy). Najvyšší súd preto postupoval arbitrárne, keď námietku sťažovateľa o tom, že nebol spôsobilý samostatne konať pred súdom, odmietol s poukazom na to, že nezistil obmedzenie jeho spôsobilosti v príslušných databázach. Tým porušil základné právo sťažovateľa zaručené čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktoré v sebe zahŕňa aj právo na to, aby bolo tvrdené porušenie práva na účinný prístup k súdu riadne preskúmané.

37. Podľa § 133 ods. 2 zákona o ústavnom súde ústavný súd zruší rozhodnutie alebo opatrenie, ktorým boli porušené základné práva a slobody. Podľa §133 ods. 3 písm. b) zákona o ústavnom súde ak ústavný súd sťažnosti vyhovie, môže vec vrátiť na ďalšie konanie.

38. Ústavný súd po vyslovení porušenia práv sťažovateľa napadnutými uzneseniami najvyššieho súdu a krajského súdu zrušil obe napadnuté rozhodnutia v zmysle § 133 ods. 2 zákona o ústavnom súde.

39. Ústavný súd zároveň vrátil vec na ďalšie konanie krajskému súdu, keďže by nebolo účelné vracat' vec najvyššiemu súdu po tom, čo ústavný súd vyslovil porušenie ústavných práv sťažovateľa aj napadnutým rozsudkom krajského súdu. Ústavný súd tak urobil nielen z dôvodu efektívnosti a hospodárnosti konania, ale aj z dôvodu právnej istoty strán napadnutého súdneho konania a v neposlednom rade aj z dôvodu predchádzania zbytočným priet'ahom v konaní pred všeobecnými súdmi, keďže pochybenia, ktorých sa dopustil krajský súd, už konštatoval ústavný súd v tomto náleze. Je preto bezpredmetné dávať najvyššiemu súdu priestor, aby v dovolacom konaní opätovne skúmal prípustnosť dovolania. Otázku spôsobilosti sťažovateľa samostatne konať pred súdom budú mať možnosť posúdiť všeobecné súdy v ďalšom konaní (podobne pozri nález sp. zn. II. ÚS 285/2017 z 12. 10. 2017, bod 38; nález sp. zn. I. ÚS 397/2017 z 12. 12. 2017; nález sp. zn. I. ÚS 155/2017 z 31. 8. 2017; nález sp. zn. IV. ÚS 283/2011 zo 14. 12. 2017; nález III. ÚS 47/2019 z 15. 10. 2019 a mnoho ďalších).

40. Podľa § 133 ods. 3 písm. e) zákona o ústavnom súde môže ústavný súd priznať sťažovateľovi primerané finančné zadosťučinenie, ak o to požiada.

41. Sťažovateľ požiadal o zadosťučinenie vo výške 40 000 €, pretože praxou ústavného súdu podľa neho je priznávať za každé porušenie sumu 5 000 €. Z judikatúry ústavného súdu vyplýva, že priznanie finančnej kompenzácie prichádza do úvahy vo výnimočných prípadoch, predovšetkým tam, kde porušené základné právo nie je možné zhojiť iným spôsobom (konštatovaním porušenia práva, ktoré je samo osebe kompenzáciou,

prípadne vrátením veci na ďalšie konanie, v ktorom už budú základné práva sťažovateľa rešpektované), alebo v prípadoch silnej intenzity zásahu, keď samotné konštatovanie porušenia sa nejaví ako dostatočná kompenzácia (nález sp. zn. I. ÚS 397/2017 z 12. 12. 2017, bod 45; nález II. ÚS 318/2018 zo 17. 10. 2018, bod 28). V posudzovanom prípade však náprava možná je, a to znovuo tvorením a prejednaním sťažovateľovej veci všeobecnými súdmi. Ústavný súd preto návrhu sťažovateľa, ktorý bol odôvodnený len všeobecným poukázaním na „značnú ujmu na právach“, nevyhovel.

42. Ústavný súd napokon nevyhovel sťažnosti v tej časti, v ktorej sa sťažovateľ domáhal zrušenia uznesenia okresného súdu, ktorým bolo jeho podanie odmietnuté. Proti tomuto uzneseniu bolo sťažovateľom podané odvolanie, o ktorom bude musieť krajský súd vzhľadom na zrušenie jeho rozhodnutia znova rozhodnúť. Pritom bude viazaný právnym názorom ústavného súdu.

C. K namietanému porušeniu ustanovení čl. 20 ods. 1, čl. 46 ods. 2 a čl. 47 ods. 2 a 3 ústavy, čl. 13 a čl. 14 dohovoru a čl. 1 Dodatkového protokolu k dohovoru

43. Ústavný súd vo vzťahu k ostatným napadnutým ustanoveniam (čl. 20 ods. 1, čl. 46 ods. 2 a čl. 47 ods. 2 a 3 ústavy, čl. 13 a čl. 14 dohovoru a čl. 1 Dodatkového protokolu k dohovoru) konštatuje, že sťažovateľ sa v ústavnej sťažnosti obmedzil len na ich citáciu, avšak neuvádza konkrétnu argumentáciu, akým spôsobom mali byť porušené. Ani ústavný súd po prijatí sťažnosti na ďalšie konanie neidentifikoval žiadne možné porušenie predmetných ustanovení, keďže nenašiel ich spojitosť s prejednávanou vecou. Všetky námietky sťažovateľa boli materiálne subsumované pod ustanovenia, ktorých porušenie ústavný súd vyslovil (čl. 46 ods. 1, čl. 48 ods. 2 ústavy, čl. 6 ods. 1 dohovoru, čl. 13 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím), resp. ktorých porušenie za daných okolností neidentifikoval (čl. 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím). Preto vo zvyšnej časti návrhu sťažovateľa na vyslovenie porušenia uvedených ustanovení nevyhovel.

IV.

Trovy konania

44. Ústavný súd napokon podľa § 73 ods. 3 zákona o ústavnom súde rozhodol aj o náhrade trov konania sťažovateľa, ktoré mu vznikli v dôsledku jeho právneho zastúpenia.

45. Pri rozhodovaní o priznaní trov konania vychádzal ústavný súd z vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška“). Základnú sadzbu tarifnej odmeny za jeden úkon právnej služby vypočítal ako jednu šestinú výpočtového základu, ktorým je priemerná mzda zamestnanca hospodárstva Slovenskej republiky za predchádzajúci polrok (§ 1 ods. 3 v spojení s § 11 ods. 3 vyhlášky). Výpočtovým základom za úkony v roku 2019 je priemerná mzda za I. polrok 2018, t. j. 980 €, a za úkony v roku 2020 je to priemerná mzda za I. polrok 2019, t. j. 1 062 €. Základná sadzba tarifnej odmeny za jeden úkon v roku 2019 je 163,33 € a za úkon v roku 2020 je to 177 €. Ústavný súd priznal sťažovateľovi náhradu za dva úkony právnej služby v roku 2019 (prevzatie a prípravu zastúpenia, podanie sťažnosti) a jeden úkon v roku 2020 (replika k vyjadreniam odporcov). Právny zástupca sťažovateľa netvrdil ani neosvedčil, že by bol platcom dane z pridanej hodnoty, ústavný súd túto skutočnosť nezistil ani z verejne prístupnej databázy Finančnej správy Slovenskej republiky. Úhrada za tri úkony právnej služby spolu s režijným paušálom predstavuje spolu sumu 564,10 € (503,66 € + 60,44 €).

46. Náhradu trov konania sú súdy povinné zaplatiť na účet právneho zástupcu sťažovateľa do dvoch mesiacov od právoplatnosti tohto rozhodnutia (§ 62 zákona o ústavnom súde v spojení s § 263 ods. 1 Civilného sporového poriadku).

47. Vzhľadom na čl. 133 ústavy, podľa ktorého proti rozhodnutiu ústavného súdu nie je prípustný opravný prostriedok, toto rozhodnutie nadobúda právoplatnosť dňom jeho doručenia účastníkom konania.

P o u ě n i e : Proti tomuto rozhodnutiu nemožno podať opravný prostriedok.

V Košiciach 24. novembra 2020

Martin Vernarský
predseda senátu